

Бальдр

Гед та Локі вбивають Бальдра. Ілюстрація з ісландського рукопису Улавюра Бріньольвссона, 1760

Гермод, Бальдр та Гель. Ілюстрація з ісландського рукопису Улавюра Бріньольвссона, 1760

Бальдр (давньоісл. Baldr — пан, володар; ймовірно від давньогерм. Balðraz — герой, принц) — у давньоскандинавській міфології — представник асів, улюблений син верховних божеств Асґарду — Одіна та Фріґґ', божество чеснот та родючості.

Зміст

- 1 У міфології
- 2 Академічна полеміка
- 3 Додатково
- 4 Література
- 5 Автор ВУЕ
- 6 Важливо!

У міфології

Міфи про діяння бога Бальдра до нашого часу не дійшли. Зображений як найблагородніший, чистий душею, прекрасний на вигляд; мав прізвисько «Добрий». Дружина Бальдра — Нанна (букв. Панна, ненька), син — божество справедливості та покровитель тінґів (народних зібрань) Форсеті (букв. голова судочинства). Обійсям Бальдра й Нанни були Палати Брейдаблік (Широкосяйні), де «немає місця для будь-чого нечистого».

Основний еддичний сюжет (див. «Старша Едда», «Молодша Едда») оповідає саме про загибель цього персонажа від стріли з омели. Найдокладніше переказаний книжником Сноррі Стурлусоном. Серед дослідників поширена думка, що саме автор «Молодшої Едди» додав до первинного міфу власні деталі. Так, інші згадки не дозволяють дізнатися справжньої ролі у вбивстві Бальдра шахрая Локі (відомо лише, що він винен, і через нього Бальдр лишився у світі мертвих назавжди); лише в оповіді Сноррі антагоніст Бальдра Гед (Гьод) постає його братом, до того ж сліпим.

За переказом, ас Гермод Завзятий поїхав визволяти брата з володінь Гель (див. Гельгейм) на чарівному коні батька — Слейпнірі. Цей мотив сходження живого героя до світу померлих (див. Катабасис) має чимало паралелей у міфах народів світу (пригоди Гільгамеша, сходження Орфея до Аїду тощо). Мандрівка Гермода так само виявилася марною.

За міфом, загибель Бальдра спричинила у світі роздори, що відтоді наближають Раґнарк. Потому як він станеться, Всесвіт чекатиме оновлення, а з палат Гель вийдуть замирени Бальдр і Гед.

Академічна полеміка

Історія Бальдра є предметом зацікавлень дослідників принаймні від Якоба Ґрімма. Мотив смерті та відродження цього персонажа порівнювали з сезонними міфами землеробських цивілізацій. Наявні спроби відчитати ці події як алегорії — моральні повчання, викладені мовою міфу. Низка фахівців (як-от Дж. Фрейзер) доводили, що йдеться про міфологему жертвопринесення, коли улюбленого сина Одіна вбиває рука фактичного Одінового дублера (сліпота — ознака бога смерті), за порадою побратима Локі — його власної іпостасі. Лунала й версія магічної ініціації тощо.

Поряд із тим, висловлюють сумніви щодо того, чи взагалі пошановували таке божество до доби вікінгів. Вказують на давньосхідних відповідників Бальдра — божества родючості, що вмирають і воскресають (як-от Осіріс, Таммуз, Аттіс тощо), його порівнюють із Дажбогом і навіть Аполлоном, але загальногерманських аналогів так і не було віднайдено.

На думку літературознавця й перекладача А. С. Лібермана (нар. 1937; РФ), історія Бальдра та Геда є стародавнім міфом про протиборство божества світла та його демонічного сліпого суперника. Дослідник звертає увагу, що за логікою міфу, Бальдра могло вбити лише щось споріднене із ним, тобто той «прекрасний білий паросток омели» мав бути його «близнюком» у світі рослин. Ісландська назва омели (Mistilteinn) — доволі промовиста й буквально означає «імлистий клинок». На думку Лібермана, в міфі первинно фігурував не клинок, а саме магічна рослина (чортополох чи очерет). Крім того, чарівна зброя з такою ж назвою фігурує одразу в декількох творах нордичної міфопоетики. З огляду на те, що сфера імлі (туману) для давніх скандинавів означувала загрозу, небезпеку, нижній світ Ніфльгейм, під «омелою» варто розуміти не просто рослину, а деякий магічний об'єкт з країни мороку й смерті.

Фольклористкиня Г. Р. Елліс-Девідсон (1914–2006; Велика Британія) вірила в первинність легенд про смертного героя, нащадка Одіна та втілювача чеснот; невразливого, але зрештою вбитого чарівною зброєю. Цей сюжет має чимало фольклорних паралелей (зокрема, в карело-фінській традиції).

Постать Бальдра, з сучасного погляду, є радше спадщиною культу героїв-вождів, аніж складником язичницького пантеону (як вважали представники класичної школи). За доби вікінгів чимало аналогічних предків-героїв набули явних рис божеств родючості ванів.

Додатково

- Історія Геда й Бальдра помітно різниться у датській версії переказу від хроніста Саксона Граматика (12 ст.), укладача «Діяння Данів». Для нього — це князі Бальдер (Balderus) та Гетер (Høterus), що ворогували за серце прекрасної Нанни. Бальдера зробили невразливим чари жінок-ворожінь (можливо валькірій). Проте Гетер дізнався про чарівний меч (Mistiltainn) у гаю стража-лісовика Мімінга та зрештою здобув його. Князі билися у сутичці разом зі своїми арміями, і зрештою Бальдер помер від ран. За данською версією, для помсти за брата від Одіна і велетки Рінд з'явилося

магічне дитя Бо (аналог Валі — божества відплати у скандинавській міфології). Втім, специфіка давньої родової традиції кровної помсти не допускала участі рідних братів у вбивстві, жоден брат Бальдра не мав морального права мститися Гедові. Саме це начебто й було роковою помилкою Одіна: братовбивство, клятвopорушення та перелюб стали ознаками наближення Раґнароку. Завершення «загибелі Всесвіту» буде ознаменоване поверненням Бальдра. Цей сюжет став однією з підвалин християно-язичницького синкретизму в середньовічній Скандинавії.

- Дослідники звертають увагу також на архаїчний культ близнюків Алкі у давніх германців. Часом їх утіленнями у середньовічній традиції називають Фрейра та Бальдра, «Пана-Господаря» та «Пана-Володаря» — власників чарівних коней та кораблів. Міфологема героїв-близнюків, з-поміж яких один стає невразливим, а інший вмирає (як-от Діоскури), — поширений сюжет у світовій культурі. В даному разі він набув інакшої інтерпретації: саме Бальдр спершу став невразливим, а невдовзі він же й загинув.

Література

1. Снорри Стурлусон: Младшая Эдда / Пер. О. Смирницкая, М. Стеблин-Каменский. Санкт-Петербург : Вита Нова, 2012. 280 с.
2. Krappe A. H. The Myth of Balder. A Study in Comparative Mythology // Folklore. 1923. Vol. 34. № 3. P. 184–215.
3. Molenaar H. A. Concentric Dualism as Transition Between a Lineal and Cyclic Representation of Life and Death in Scandinavian Mythology // Bijdragen Tot de Taal-, Land- En Volkenkunde / Journal of the Humanities and Social Sciences of Southeast Asia. 1982. № 138 (1). P. 29–53.
4. Ellis-Davidson H. R. Gods and Myths of Northern Europe. 2nd ed. London : Penguin Books, 1990. P. 35–37; 108–110; 182–189.
5. Lindow J. The Tears of the Gods: A Note on the Death of Baldr in Scandinavian Mythology // The Journal of English and Germanic Philology. 2002. Vol. 101. № 2. P. 155–169.
6. Liberman A. S. Some controversial aspects of the myth of Baldr // Alvíssmál. 2004. № 11. P. 17–23.
7. Негреев И. О. Образ Бальдра в контексте древнескандинавского культа Одина // Евразия: духовные традиции народов. 2012. № 4. С. 147–159.
8. Toporova T. V. «Baldr's Draumar» as a Sample of Poetry «Beyond the grave» // Scientific Journal Modern Linguistic and Methodical-and-Didactic Researches. 2018. № 1. P. 67–73.

Автор ВУЕ

Д. О. Король

Покликання на цю статтю: Король Д. О. Бальдр // Велика українська енциклопедія.
URL: <https://vue.gov.ua/Бальдр> (дата звернення: 6.05.2022).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 17.03.2021